

Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları*

Osman Tolga ARICAK* Taşkın TANRIKULU, Hüseyin KINAY

Öz: Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi insanların internete ve bilgisayara bağımlılığını gün geçtikçe artırmaktadır. Özellikle gençler arasında yaygınlaşan sosyal ağlara gerek bilgisayar ve gerekse mobil aygıtlar aracılığıyla kolayca ulaşılmaktadır. Şirketlerin de ürettikleri mobil aygıtlara sosyal ağ ve internetin kullanımını artırıcı özellikler eklemesi giderek yaygınlaşan bir bilgi paylaşımını kaçınılmaz kılmaktadır. Bilgi paylaşımının aileler, okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından kontrol edilememesi teknoloji üzerinden zorbalık yapmaya imkân tanıyan yeni bir kavram ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin tespitinin sağlanması ve hangi yollarla mağduriyet yaşandığını tespit etmek için kullanılacak geçerli ve güvenilir bir Siber Mağduriyet Ölçeği geliştirmektir. Ölçek, 24 maddeden oluşmaktadır. 532 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde yapılan istatistiksel analizlerde ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu tek faktör toplam varyansın %30.17'sini oluşturmaktadır. Madde faktör yüklerinin .43 ile .67 arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach alfa katsayısı .89, test-tekrar test korelasyonu ise .75 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerlerden ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu yargısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Ergenler, Faktör Analizi

Initial Psychometric Findings of Cyber Victimization Scale

Abstract: The development of information and communication technologies increases people's addiction to the internet and computer day by day. Social Networks, which are especially prevailing among young, can be easily accessed via computers and mobile devices. Companies added new technologies, which increase the use of internet and social networks, to the mobile devices and this has made information sharing inevitable part of life. Parents, school administrators, and teachers cannot control the sharing of information and this has created a new trend which leads violence via technology. In this research, Cyber Victimization Scale is developed to determine the students who are exposed to Cyber Bullying and in which aspects they experience this victimization. The scale consists of 24 items. According to the statistical analyses which are based on the data collected from 532 students, all items are loaded under a single factor. This single factor constitutes 30.17% of whole variance. The factor loads vary from .43 to .67. Cronbach alpha coefficient for the entire scale is measured as .89, and test-retest reliability coefficient is found as .75. These results show that this scale is valid and reliable.

Keywords: Cyberbullying, Cybervictimization, Adolescents, Factor Analysis

Teknolojinin sunduğu yenilikler, insanlara daha etkileşimci, aktif ve paylaşımcı bir kimlik kazandırmaktadır. Web dünyasında hızla gelişen sosyal ağlar özellikle gençler ve çocukları etkilemektedir. Olweus (1999) tarafından tanımlanan zorbalık kavramı teknolojiyle birlikte iletişimsel ve psikolojik yönden bazı değişimlere uğramıştır.

İsimsiz çağrılar, sahte bir kimlikle gönderilen yararsız e-postalar, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, tüm bu kötü niyetli eylemlerin ortak bir isim altında tanımlanmasına neden olmuştur: Siber zorbalık (Arıcak, 2009).

* Bu makale 5 Mayıs 2012'de International Counseling and Education Conference kapsamında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç.Dr., Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye, e-posta: aricaktolga@yahoo.com

Siber zorbalık, “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü” (Arıcak, 2011, s.10) şeklinde tanımlanmaktadır. Genel olarak siber zorbalık kavramının iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi daha çok teknik yönü olan elektronik zorbalık (electronic bullying), diğeri ise olayın daha çok psikolojik yönünü içeren elektronik iletişim zorbalığıdır (e-communication bullying) (Arıcak, 2011). Bu tanımlar esas alındığında siber mağduriyet ise “bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur.”

Hanewald (2008), Londra’da gerçekleştirilen bir çalışmada çocukların %22’sinin en az bir kez, %7’sinin ise sıklıkla siber mağdur olduğunu ifade etmiştir. Akbulut, Şahin ve Erişti (2010) yaptıkları bir araştırmada katılımcıların %56’sının en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Yine Akbulut ve Erişti (2011), tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin yaş, okudukları alan, günlük internet kullanımı, dil yeterlilikleri, sosyoekonomik durum ve interneti kullandıkları yere göre siber zorba ve siber mağdur olma durumları arasında farklılık olmadığı görülmüştür. Yine bu çalışmada siber zorbalığın nedenlerinden birinin de daha önce siber mağdur olmak (%15.2) olduğu görülmüştür. Türk araştırmacılar, kızların erkeklere göre (Akbulut ve diğ., 2010; Arıcak ve diğ., 2008), devlet okullarındaki öğrencilerin özel okullardaki öğrencilere göre (Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008) daha fazla siber mağdur olduklarını belirtmişlerdir.

Siber zorbalığa karşı müdahale edebilme, gençlerin siber zorbalık kavramını tanımları, başa çıkma becerilerini kazanmaları için siber zorbalık ve mağduriyet konusunda yapılacak araştırmalar önem kazanmaktadır. Bu araştırmalara zemin hazırlamak için geliştirilen siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçekleri ise sınırlı sayıdadır. İşte bu nedenle bu çalışmanın amacı, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin tespitinin sağlanması ve hangi yollarla mağduriyet yaşandığını tespit etmek için geçerli ve güvenilir bir Siber Mağdur Ölçeği geliştirmektir.

Yöntem

Araştırma grubunu İstanbul Anadolu yakasındaki bir devlet ilköğretim okulu ve farklı ortaöğretim okullarında okuyan 5 ve 12. sınıf arası 532 öğrenci (260 erkek, 272 kadın) oluşturmaktadır. Katılımcıların 72’si (%13.5) beşinci, 83’ü (%15.6) altıncı, 56’sı (%10.5) yedinci, 50’si (%9.4) sekizinci, 81’i (%15.2) onuncu, 91’i (%17.1) onbirinci ve 99’u (%18.6) ise onikinci sınıftadır. Ölçeğin test tekrar test çalışması ise 103 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Ölçek, öğrencilere ders saati içinde grup olarak uygulanmıştır. Uygulama yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Siber Mağdur Ölçeği’nin (SMÖ) ilk uygulaması Nisan (2011) ayında yapılmış ve toplanan veriler SPSS 17 programıyla çözümlenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi, iç tutarlık güvenilirlik katsayısı için Cronbach Alfa analizi ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısını bulmak için Spearman Rho korelasyon tekniği kullanılmıştır. Ölçekte toplam 24 madde vardır. Her madde “Evet” ya da “Hayır” şeklinde yanıtlanmaktadır. “Evet” yanıtı iki puan, “Hayır” yanıtı bir puan almaktadır. Tersine madde yoktur. Ölçekten elde edilen en düşük puan 24, en yüksek puan 48 olmaktadır. Puanların yükselmesi siber mağduriyetin arttığına işaret etmektedir. Ölçek 11 ile 18 yaş arasındaki ergenler için geliştirilmiştir. Bu ölçek aynı zamanda bu çalışmanın yazarları tarafından (Arıcak, Kınay ve Tanrikulu, 2012) geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği ile aynı zaman diliminde paralel olarak geliştirilmiştir.

Bulgular

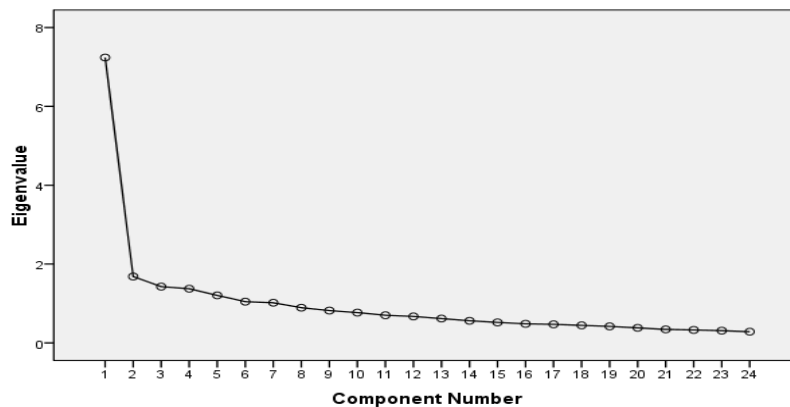
Öncelikle tüm maddeler için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .882 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 4374.93 ($p < .05$) olarak bulunmuştur. Ortak varyansların .43’ün üzerinde olduğu bulunmuştur (Tablo I).

Tablo I.*Ortak Varyanslar Tablosu*

Ortak Varyanslar	Başlangıç	Çıktı
İnternette bir başkası benim adımımı kullanarak kendisine e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı.	1,000	,548
Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımımı kullanarak hesap açtı.	1,000	,654
İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.	1,000	,590
İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.	1,000	,517
Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	1,000	,595
Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerime girmeye çalıştılar.	1,000	,704
İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarım girmeye çalıştılar.	1,000	,615
İnternette beni tehdit ettiler.	1,000	,666
İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	1,000	,626
İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar.	1,000	,428
İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.	1,000	,666
İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	1,000	,644
İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	1,000	,676
İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	1,000	,652
İnternette benimle alay ettiler.	1,000	,682
İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	1,000	,618
Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler.	1,000	,560
Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	1,000	,649
Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler.	1,000	,582
Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	1,000	,673
Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	1,000	,616
Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	1,000	,659
Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.	1,000	,724
Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.	1,000	,650

Hesaplama Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.

Bileşen matrisi incelendiğinde tüm maddelerin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu tek faktör 7.24'lük bir özdeğer ile toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Aynı zamanda çizgi grafiği üzerindeki kırılma noktası da tek faktörlü yapıyı destekler niteliktedir (Şekil 1). Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .43 ile .67 arasında değişmektedir (Bkz.Tablo II).

Scree Plot**Şekil 1. Çizgi Grafiği**

Tablo II.
Bileşen Matrisi

	Bileşen						
	1	2	3	4	5	6	7
m1	,519						
m2	,520			,354	-,370		
m3	,486			,417			
m4	,511		,349				
m5	,525		,507				
m6	,470		,564				
m7	,439					,471	
m8	,563				-,449		
m9	,589			-,347			
m10	,489						
m11	,659			,354			
m12	,589						-,328
m13	,671						
m14	,608			-,339	-,344		
m15	,610						,406
m16	,546	-,448					
m17	,510			-,420			
m18	,578						
m19	,529					-,337	
m20	,565	,529					
m21	,576						
m22	,574	,442					
m23	,546		-,323				,445
m24	,433	,459				-,426	

Hesaplama Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.

Büyüköztürk'e (2002) göre bu bulgu, ölçeğin genel bir faktöre sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yine rotasyon öncesinde birinci faktörün yol açtığı varyansın %30'un üzerinde olması da genel bir faktörün başka bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir (s.126). Böylece ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu yargısına varılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Madde-toplam istatistiklerine göre herhangi bir madde silindiği takdirde Cronbach alfa katsayısı anlamlı bir artış göstermemektedir (Tablo III). Test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değerler ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo III.*Madde- Toplam İstatistikleri***Madde-Toplam İstatistikleri**

	Madde Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Madde- Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
m1	43,3647	14,078	,456	,882
m2	43,3571	14,136	,451	,882
m3	43,3365	14,337	,419	,883
m4	43,5639	13,267	,485	,882
m5	43,4756	13,512	,483	,882
m6	43,4680	13,628	,449	,883
m7	43,4098	13,986	,392	,884
m8	43,3665	13,995	,493	,881
m9	43,5432	13,107	,554	,880
m10	43,3647	14,149	,419	,883
m11	43,3402	14,067	,572	,880
m12	43,3797	13,856	,522	,880
m13	43,3665	13,803	,595	,879
m14	43,4041	13,665	,544	,880
m15	43,3853	13,793	,535	,880
m16	43,3966	13,863	,473	,882
m17	43,5038	13,448	,474	,882
m18	43,3271	14,292	,507	,882
m19	43,3233	14,411	,447	,883
m20	43,3929	13,802	,510	,881
m21	43,3289	14,296	,491	,882
m22	43,3590	14,016	,510	,881
m23	43,3515	14,149	,465	,882
m24	43,5921	13,474	,402	,886

Sonuç

Siber Mağdur Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu yönündedir. Ölçeğin bundan sonra yapılacak çalışmalar için faydalı olacağı düşünülmekle birlikte yapılacak çalışmalarda ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğinin tekrar sınanması ölçek hakkındaki veri birikimi açısından önemlidir.

Kaynaklar

- Akbulut, Y., Şahin, Y. L., ve Erişti, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Journal of Educational Technology & Society*, 13 (4), 192-201.
- Akbulut, Y., ve Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155–1170.
- Ancak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Ancak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Ancak, O.T.(2011).Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6):10-12.
- Ancak, O.T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 101-114.
- Büyüköztürk, Ş.(2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Hanewald, R. (2008). Confronting the pedagogical challenge of cyber safety. *Australian Journal of Teacher Education*, 33(3), 1-16.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective* (p. 7-27). London and New York: Routledge.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11 (6), 643-648.